

BO SIA „Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts”

**LATVIJAS NOTARIĀTA SISTĒMAS ATBILSTĪBA
VALSTS UN SABIEDRĪBAS VAJADZĪBĀM
UN TĀS PILNVEIDOŠANAS IESPĒJAS**

(Kopsavilkums)

Vadītājs: Dr. oec. Druvis Ābele

Rīga
2003

Lai iegūtu Latvijas notariāta sistēmas neatkarīgu izvērtējumu, pēc Latvijas Zvērinātu notāru padomes pasūtījuma, Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūtā 2003. gadā tika izstrādāta metodika valstī nepieciešamā notāru skaita un notariālo darbību izcenojumu noteikšanai. Darbam tika izvirzīti sekojoši **uzdevumi:**

- izstrādāt metodiku nepieciešamo notariālo darbību darbietilpības un to lokalizācijas shēmas noteikšanai;
- sagatavot priekšlikumus optimāla notāru tīkla izveidošanai Latvijā;
- izstrādāt metodiku notariālo darbību izcenojumu noteikšanai Latvijā, ievērojot likumdevēja noteiktās pamatnostādnes.

I NOTĀRU BIROJU SKAITS UN IZVIETOJUMS

PATREIZĒJAIS ZVĒRINĀTU NOTĀRU BIROJU IZVIETOJUMS UN NOSLODZE

2003. gada pirmajā pusē, pirms numerus clausus principa atcelšanas, Latvijā praktizēja 96 zvērināti notāri. Rēķinot vidēji, uz katru notāru bija 24 542 iedzīvotāji. Pēc vidējā statistiskā rādītāja tas it kā būtu bijis pietiekami.¹ Tomēr iemesls sabiedrības neapmierinātībai rodams, analizējot konkrēto rādītāju novirzes atsevišķos rajonos no Latvijas vidējā rādītāja.

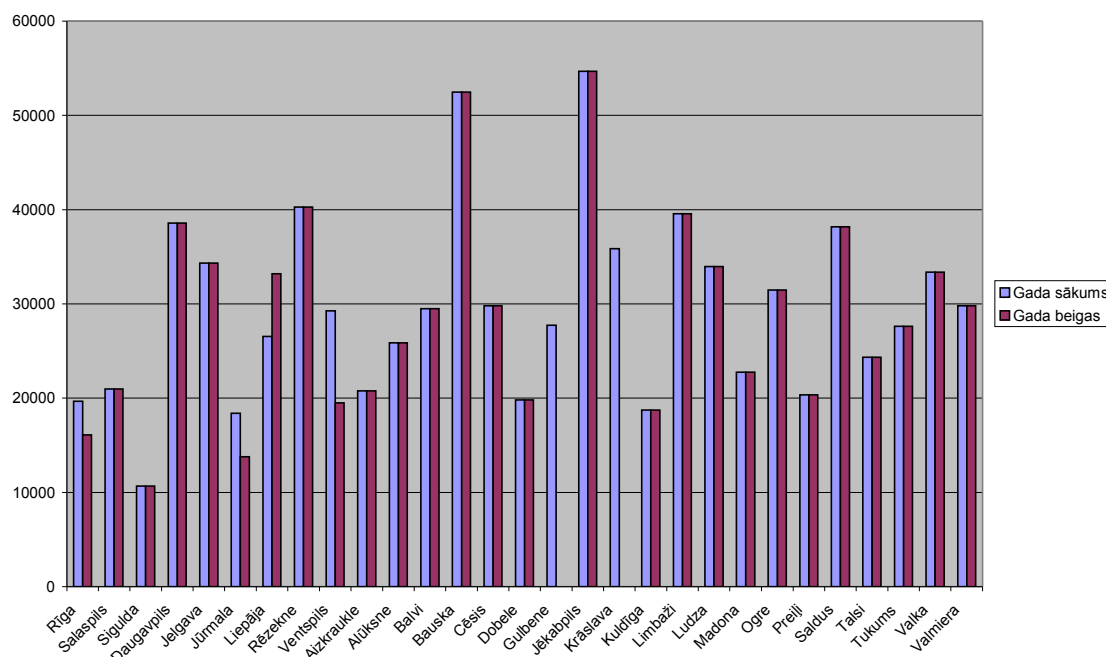
Iedzīvotāju skaita izmaiņas, rēķinot uz vienu notāru, 2003. gada laikā parādītas Diagrammā 1. Kā redzams, katastrofāls stāvoklis, kur administratīvajā rajonā nav neviena praktizējoša notāra, ir Gulbenes un Krāslavas rajonā, pie kam Gulbenes rajonā tas tāds izveidojies tikai numerus clausus principa atcelšanas rezultātā. Turklāt nav pamata uzskatīt, ka pārcelt savas prakses vietas uz lielpilsētām neizlems vēl arī citi notāri.

---

¹ Arvien paliek neatbildēts jautājums, cik pamatota Latvijas apstākļiem ir starptautiski atzītā un Latvijā proponētā attiecība – 1 notārs uz 25 tūkstošiem iedzīvotāju.

Diagramma 1

**IEDZĪVOTĀJU SKAITS UZ VIENU NOTĀRU:
IZMAIŅAS 2003. gada laikā**

**OPTIMĀLĀ ZVĒRINĀTU NOTĀRU SKAITA UN IZVIETOJUMA
NOTEIKŠANAS METODIKA**

Latvijā nepieciešamais zvērināto notāru skaits noteikts vadoties no:

1. atsevišķo notariālo darbību skaita konkrētajā reģionā²;
2. katras notariālās darbības vidējās darbietilpības Latvijā;
3. katra notāra publiskās pieejamības laika resursa gadā³.

² Notāru veiktās amata darbības pētījuma ietvaros tika sadalītas 38 grupās, ņemot par pamatu notariālo darbību esošo iedalījumu amata atlīdzības takšu noteikšanai.

³ Notariāta likumā noteikts notāra pienākums vismaz 5 h dienā būt pieejamam klientiem.

Pētījuma ietvaros apkopota nepieciešamā informācija un optimālais zvērinātu notāru skaits tika aprēķināts sekojoši:

$$Nsk = \frac{PSD}{NPP}$$

Nsk – notāru skaits

PSD – pakalpojumu summārā darbietilpība (*h*)

NPD – notāru publiskā pieejamība (*h*)

Notāru biroju izvietojums apgabaltiesu teritorijā noteikts proporcionāli iedzīvotāju daudzumam pilsētā un rajonā.

OPTIMĀLAIS ZVĒRINĀTU NOTĀRU SKAITS UN IZVIETOJUMS

Sabiedrības vajadzībām atbilstoša notāru izvietojuma modeļa izveidošana, balstoties tikai uz ad hoc pieņemtiem lēmumiem, prasa ilgu laiku un negarantē tās kvalitāti. Pie tam, nepārtraukti notiekošās izmaiņas atsevišķu Latvijas reģionu ekonomiskajā un sociālajās aktivitātēs prasa adekvātas izmaiņas arī notāru izvietojumā, kam, savukārt, nepieciešama konkrēta izmaiņu uztveršanas metodika un analītisks pamatojums. Notāru biroju teritoriālais izvietojums pirms 2003. gada grozījumiem Notariāta likumā ir parādīts **Diagrammā 2**.

Pie patreizējā notariālo funkciju apjoma Rīgas apgabaltiesas teritorijā nepieciešami 59 notāri, t. sk. Rīgā un Rīgas raj. 57 notāri⁴; Vidzemes apgabaltiesas teritorijā – 10 notāri; Kurzemes apgabaltiesā – 14 notāri; Zemgales apgabaltiesā – 14 notāri un Latgales apgabaltiesā – 12 notāri. Latvijā, pie vidējas notāru darba organizācijas un patreizējā notariālo funkciju daudzuma, nepieciešami pavisam **109 notāri**.

Analītiski noteiktais optimālais notāru skaits un to prakšu vietu teritoriālais izvietojums (**Diagramma 3**) pilnībā ietver esošo notāru biroja izvietojumu struktūru, jo nav tādu reģionu vai rajonu, kur rastos nepamatoti liels notāru skaits.⁵ Diskutabls ir jautājums par divām notāru prakses vietām Preiļu rajonā, kur pēc pakalpojumu darbietilpības ir nepieciešamas tikai 1,3 notāru prakses vieta.

⁴ Rīgai un Rīgas rajona pieskaitītas divas notāru prakses vietas, kas būtu izveidojamas Ogrē, pamatojoties uz svārstveida migrācijas fenomenu šajā reģionā.

⁵ Lai noteiktu reģionā nepieciešamo notāru prakšu izvietojumu pa administratīvajiem rajoniem, pētījumā izmantots iedzīvotāju skaits pilsētās kopā ar rajoniem 2003. gadā.

Analītiski aprēķinātais vakanču izvietojums parādīts **Diagrammā 4**. No septiņām Rīgas apgabaltiesas teritorijā nepieciešamajām vakancēm divas būtu nepieciešams atvērt Ogrē, taču šajā jautājumā ir jāņem vērā apstākļi, ka svārstveida migrācijas ietekmē liela daļa notariālo pakalpojumu, kuri reāli dislocējas Ogrē, tiek apmierināti darba dienas laikā Rīgā. Aktuālākā ir vakanto notāru prakšu vietu atvēršana lauku rajonos, kā arī Latgalē un Zemgalē. Citu Latvijas pilsētu, tai skaitā Preiļu, pieredze liecina, ka pa vienam notāru birojam veiksmīgi darboties spētu arī vēl tādos rajonos, kuros ir tikai nepilnu prakšu vietu vakances.

Analītiski noteiktais notāru skaita palielinājums visumā atbilst tam palielinājumam, kādu bija plānojusi LZNP, vēl pirms Saeima 2003. gada jūnijā nolēma Latvijā atteikties no numerus clausus principa. Kopš tā brīža jau ir pagājis pusgads un notāru eksāmenu nokārtojuši 10 jauni notāri. Tāpēc būtu jāskatās parādīties numerus clausus atcelšanas pozitīvajām sekām, ja tādas būtu. Diemžēl reālā situācija ir savādāka.

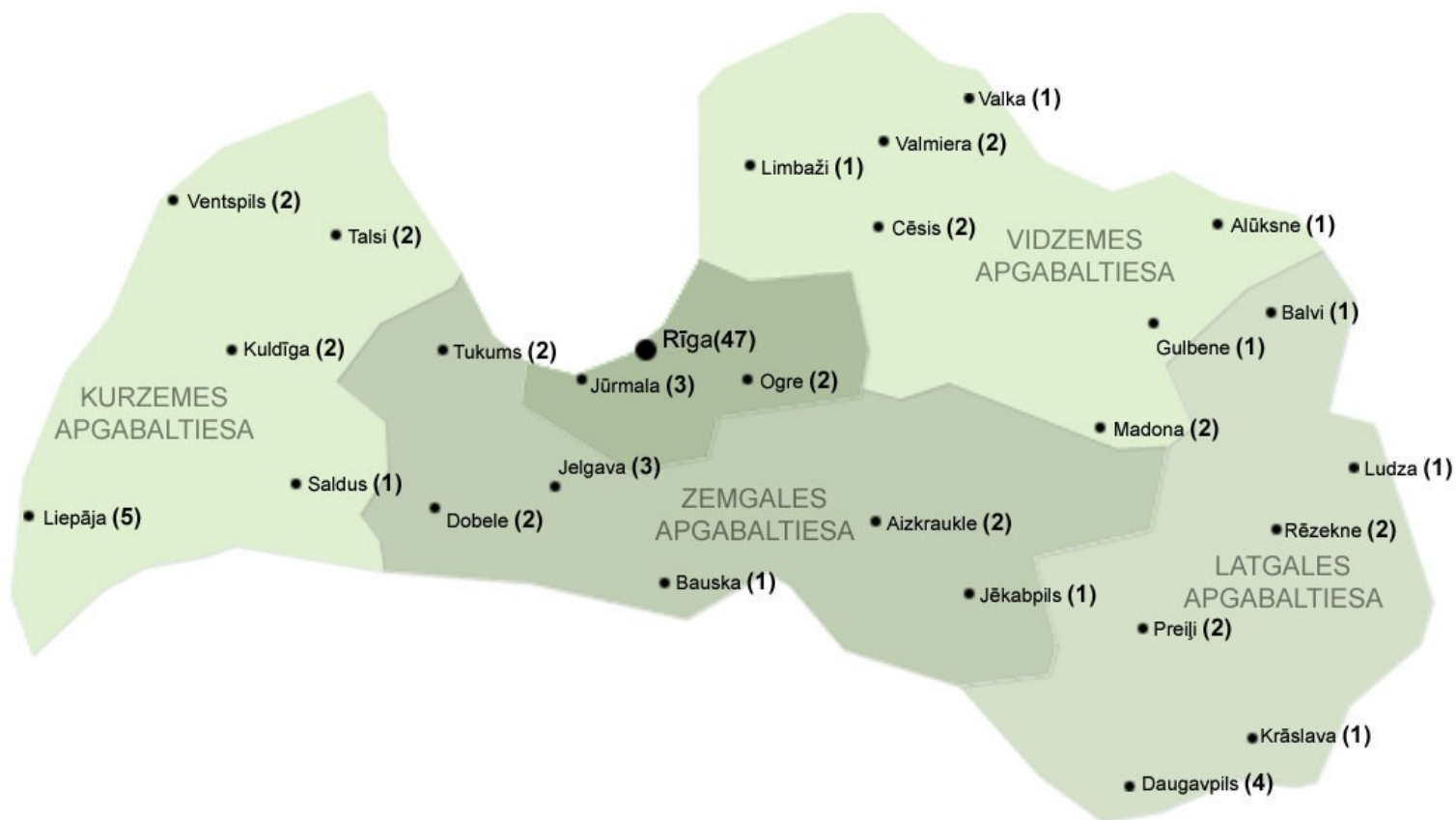
Numerus clausus principa atcelšana jau sāk graut Latvijas notariāta sistēmu. Aprēķini parāda, ka Latvijā 2003. gada sākumā ir notāru deficīts, pie kam ne visā teritorijā, bet atsevišķos tās reģionos: Rīgas apgabaltiesas teritorijā – 7 (tai skaitā arī Rīgā – 5), Latgales apgabaltiesas teritorijā – 3, Zemgales apgabaltiesas teritorijā – 3, Kurzemes apgabaltiesas teritorijā – 2 (**Diagramma 5**). Šī principa izslēgšana no Notariāta likuma ir novedusi pie notāru skaita problēmas risināšanas Rīgā, jo no 10 jaunajiem notāriem, kuri uzsāk savu praksi Latvijā, 8 par savu prakses vietu izvēlējušies tieši Rīgu, 1 – Jūrmalu, un 1 – Ventspili, kaut arī pēdējās divās pilsētās jaunas notāru vietas nebija nepieciešamas. Pie kam, izmantojot jaunās Notariāta likuma prasības, savas prakses vietas uz Rīgu pārcēlušī pa vienam notāram no Liepājas un no Gulbenes, tādējādi sarežģot problēmu Liepājā, kur patreiz trūkst divu notāru, un padarot situāciju katastrofālu Gulbenē, kurā vairs nav neviena notāra. Līdzīga situācija ir arī Krāslavā, kurā notāre savu praksi pārtraukusi veselības dēļ.

Pastāvot patreizējam notāru prakšu vietu veidošanas mehānismam, nav pamata uzskatīt, ka situāciju mainīs nākamā grupa notāru, kuri izturēs notāru pārbaudījumus. Tātad, ja gada sākumā Rīgā pastāvēja notāru deficīts, tad jau šobrīd Rīgā ir notāru pārprodukcija – 4 notāri vairāk kā faktiski būtu nepieciešams.

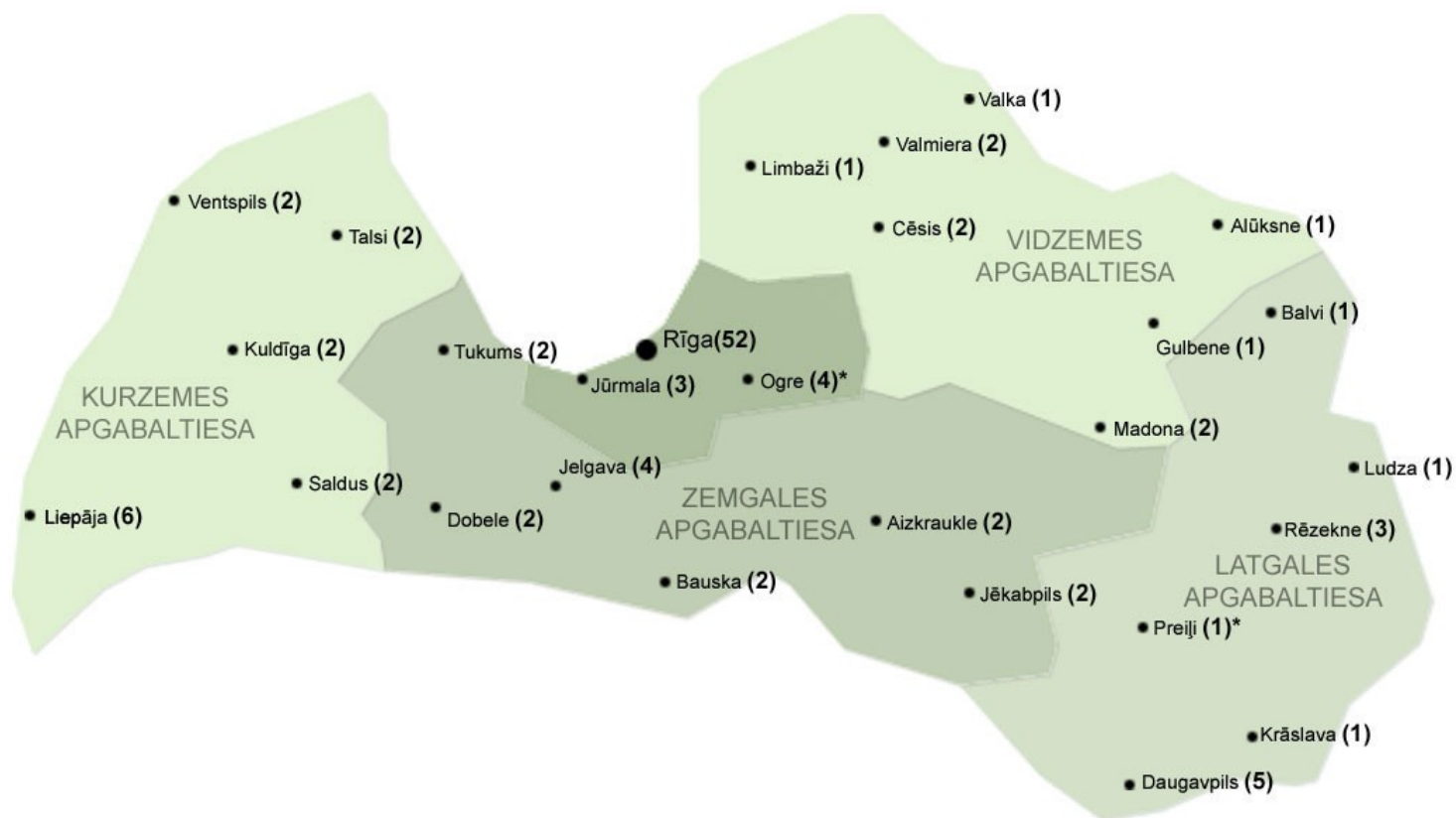
Līdz ar to var uzskatīt, ka notāru skaita „brīvlaišana” ir it kā atrisinājusi notāru skaita problēmu Rīgā, taču jāatzīst, ka tas lielā mērā ir izdarīts uz citu reģionu (lauku) rēķina.

Diagramma 2

NOTĀRU PRAKŠU VIETU SADALĪJUMS PA LATVIJAS PILSĒTĀM UZ 2003.GADA PIRMO PUSI

NOTĀRU PRAKŠU VIETU OPTIMĀLAIS IZVIETOJUMS

NOTĀRU PRAKŠU VAKANČU IZVIETOJUMS

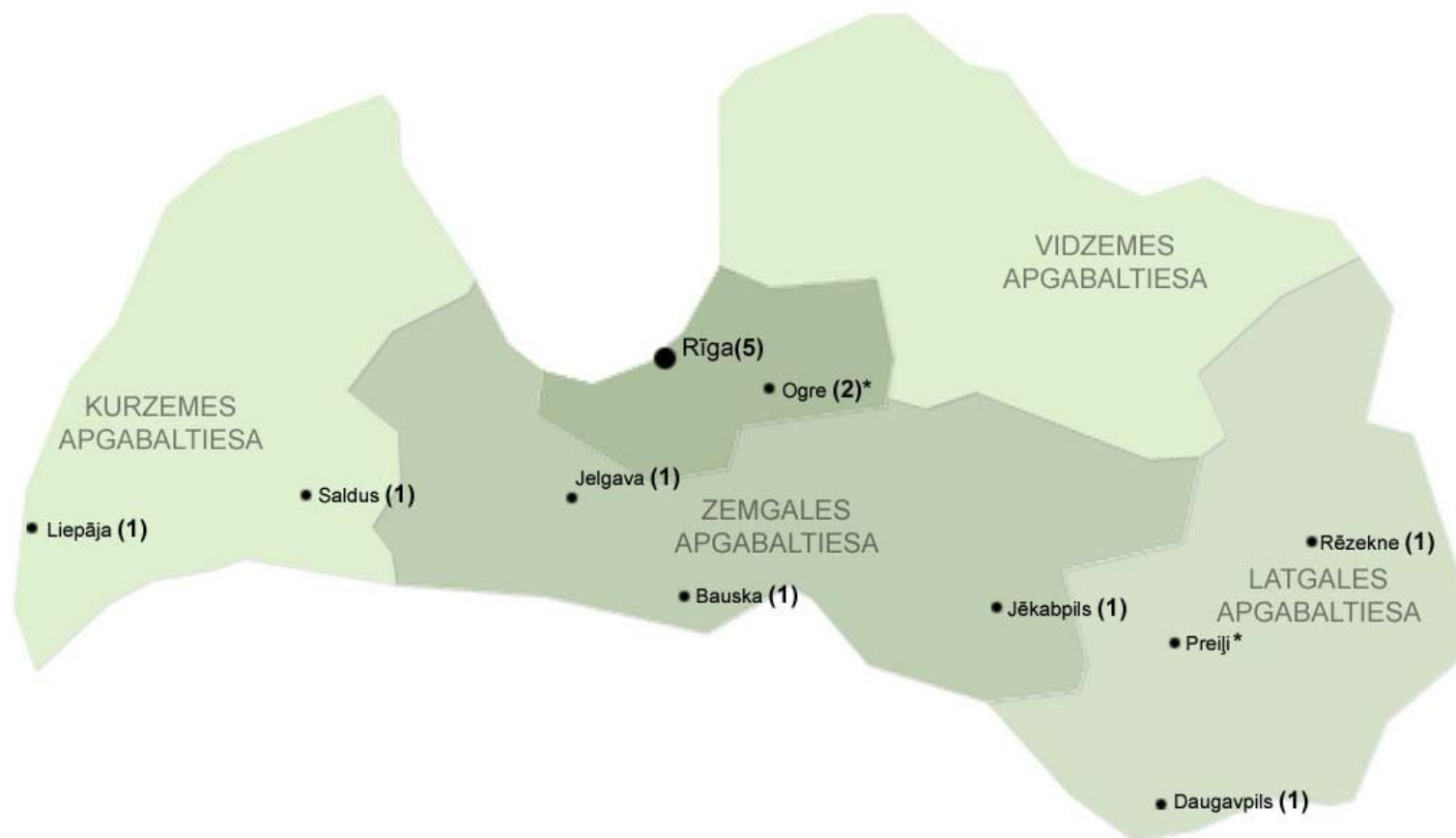
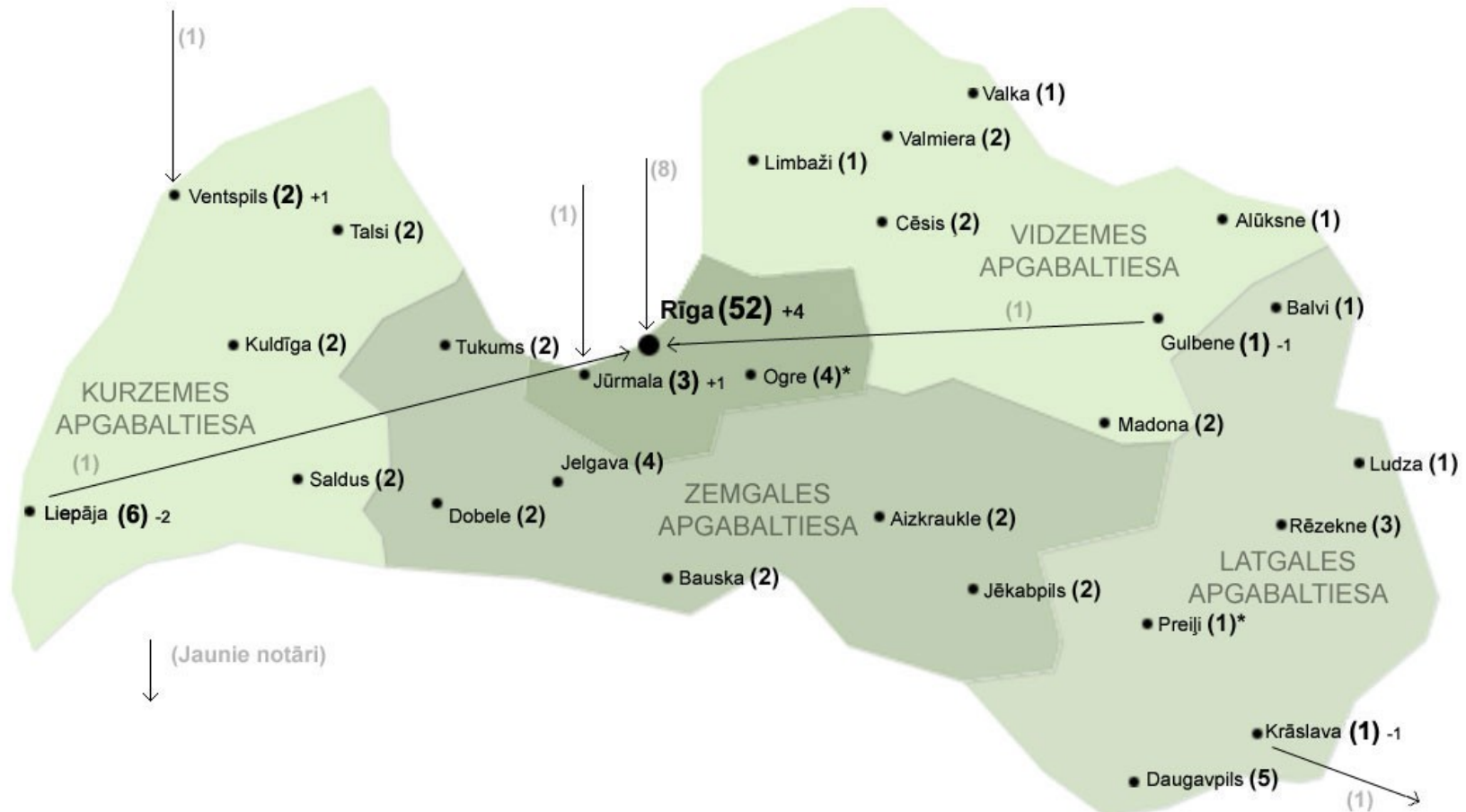

Diagramma 5

NOTĀRU PRAKŠU VIETU IZVIETOJUMS LATVIJĀ 2003. GADA BEIGĀS
UN TĀ NOVIRZES NO OPTIMĀLĀ

II NOTARIĀLO DARBĪBU APMAKSAS SISTĒMA

Kopš neatkarības atjaunošanas, Latvijā notāru takses ir noteiktas divas reizes - 1993. un 1998. gadā. Kopš 1998. gada, kad apstiprinātas patreiz spēkā esošās, ir pagājuši gandrīz 5 gadi, kuru laikā notikušas būtiskas izmaiņas visās sabiedrības dzīves sfērās, līdz ar to šīs takses šobrīd ir morāli novecojušas.

Pastāv divas galvenās metodes, kā noteikt notāru atlīdzības takses: piemērojot proporcionālo likmi vai piemērojot fiksēto (vienkāršo) likmi. Visasāko un, iespējams, arī pamatotāko kritiku Latvijā ir saņēmušas tieši fiksētās samaksas likmes, kuras nosakot, būtu jāsniedz atbildes uz diviem jautājumiem:

- cik lielām šīm likmēm jābūt;
- kā nodrošināt to atbilstību ekonomiskā stāvokļa izmaiņām valstī.

Ir nepieciešams tāds risinājums, kas ļautu par šo jautājumu atbildīgajām institūcijām (Tieslietu ministrs, Finanšu ministrs un LZNP) laicīgi un atbilstoši reaģēt uz tiesiskās un ekonomiskās situācijas izmaiņām valstī.

Pirmkārt, ir nepieciešama notāra amata atlīdzības takšu *periodiskas pārskatīšanas procedūras* ieviešana, nosakot pārskatīšanas laika periodu, atbildīgās institūcijas utt. Ekonomiski pamatotākais laika periods takšu pārskatīšanai ir viens gads, jo par šo periodu tiek apkopoti un noteikti vidējie valsts tautsaimniecības rādītāji (t.sk. patēriņa cenu izmaiņas koeficients u.c.).

Otrkārt, ir jāizveido *ērti lietojams mehānisms*, kuru izmantojot varētu pieņemt pamatotus lēmumus par takšu apmēru izmaiņām.

NOTARIĀLO DARBĪBU IZCENOJUMU NOTEIKŠANAS METODIKA

Izstrādātās metodoloģijas pamatā ir daļēji izmantota latīņu notariāta zemes Francijas pamatideja - notariālo pakalpojumu apmaksas sistēmu balstīt uz vērtības vienību. Latvijā būtu iespējams izmantot *notariālo darbību vērtības vienību* (turpmāk tekstā vērtības vienība (VV)), kas noteikta atbilstoši vietējiem rādītājiem, izmantojot īpaši šim nolūkam pētījumā iegūtos datus.

Noteikto vērtības vienību veido divi elementi:

1. viena vidējā notāru biroja darbībai nepieciešamais ienākums;
2. vidējā notariālā darbība.

1. Viena vidējā notāru biroja darbībai nepieciešamajiem ienākumiem jāsedz visi:

- vidējā biroja darbinieku atalgojumam nepieciešamie līdzekļi;
- vidējā biroja uzturēšanai nepieciešamie līdzekļi (biroja materiāli tehniskās bāzes uzturēšanas izmaksu un pamatlīdzekļu amortizācijas atskaitījumu segšanai, apdrošināšanas maksājumi).

2. **Vidējā notariālā darbība.** Vērtības vienība (VV) ir noteikta kā notariālās darbības vidējā vērtība. Tās noteikšanai tiek aprēķināti vidējā notāru biroja nepieciešamie ienākumi uz vienu notariālo darbību. Lai to aprēķinātu, jānosaka **notariālo darbību vidējais skaits** vienā vidējā notāru birojā gadā.

Nepieciešamā informācija ir iegūta, pētījuma ietvaros apsekojot 1/3 no Latvijā praktizējošajiem notāriem, izmantojot tieši šī pētījuma vajadzībām izstrādātās notāru darbietilpības analīzes anketas.

VĒRTĪBAS VIENĪBA

Vērtības vienība bāzes gadam Latvijā tiek noteikta sekojošā veidā:

$$VV = \frac{NBNI}{n. not. darb.}$$

NBNI – vidējā notāru biroja darbībai nepieciešamais ienākums;;

n. not. darb. – notariālo darbību skaits vienā vidējā notāru birojā gadā.

Tādējādi tiek iegūta vienas notariālās darbības vidējā vērtība, kas tiek pieņemta par notariālās darbības **vērtības vienību**. Konkrētā pētījuma ietvaros bāzes gadam tā ir **LVL 7,28**.

Pēc būtības šis skaitlis sastāv no divām daļām:

- *darba samaksas daļa* – veido 75% no vērtības vienības;
- *materiālo izmaksu daļa* - veido 25 % no vērtības vienības

Abām šo daļu izmaiņām ir pretēja ietekme kā uz sabiedrības locekļiem, tā arī uz notāru birojiem, tāpēc šo elementu izmantošana dod iespēju ietvert vērtības vienībā tādus svarīgus faktorus, kā inflācija un minimālās darba algas izmaksas.

Iepriekšējā gada **inflācijas koeficients tiek piemērots vērtības vienībai tās materiālo izmaksu daļas apmērā (25%)**, tādējādi ļaujot notāru birojam kompensēt materiālo izmaksu sadārdzinājumu.

Savukārt, **minimālās algas palielinājums (ja tāds iepriekšējā gadā valstī tiek pieņemts) tiek piemērots vērtības vienībai tās darba samaksas daļas apmērā (75%)**. Tas ļauj notāru biroja darbinieku atalgojumam sekot līdzi valsts tautsaimniecības izaugsmei.

Piemērs

Ja 2003. gadā Latvijā minimālā alga palielinās no LVL 70 uz LVL 80 (par 14,29 %), bet inflācija šajā gadā sasniedz 3,5 %, tad VV 2004. gadam būtu jāizmainās sekojoši:

$$7,28 \times 1,1429 \times 0,75 = 6,24 \text{ LVL}$$

$$7,28 \times 1,035 \times 0,25 = 1,88 \text{ LVL}$$

$$6,24 + 1,88 = 8,12 \text{ LVL}$$

Tātad vērtības vienība 2004. gadam nosakāma LVL 8,12 apmērā.

Nākamais solis ir katrai notariālajai darbībai normatīvi fiksēt **koeficients**, kuru attiecinot uz periodiski pārskatīto vērtības vienību, tiek iegūts takses apmērs par attiecīgo notariālo darbību.

Piemērs

Testamenta taisīšana: VV – 2,2

Vērtības vienību pareizinot ar attiecīgajai notariālajai darbībai paredzēto koeficientu, tiek iegūta notāra amata atlīdzības summa par testamenta taisīšanu:

$$2,2 \times 7,28 = 16,02 \text{ LVL}$$